

§. 115.

Sirotišta zaklade biskupske - naime sirotište zagrebačko i požeško - ostaju u dojakošnjem svojem stanju.

§. 116.

U varaždinskom samostanu duvnah sv. Ursule obstojeće zaklade za odgojenje djevojakah, i to kako kraljevska Maria-Terezianska, tako i biskupa zagrebačkoga, te najnovia predstavnika zagrebačkoga g. naslovnoga biskupa Josipa Šrota, imadu dotle, dok samostan ovaj obstojao bude nadalje takodjer kod istoga samostana ostati.

Pitomice zaklade kraljevske imenovat će u napredak na predlog dotičnoga pučkih učionah nadzornika državno bansko vjeće. Glede zakladah biskupa, te predstavnika zagrebačkoga način naimenovanja opredjeljuju dotični zakladni listovi.

PEDAGOGIJA STJEPANA RADIĆA

Uz objavljivanje njegove rasprave
Slavenska studentska mladež i rad s pukom

Nedjeljko Kujundžić
Filozofski fakultet, Zagreb

Svakome je poznato da je Stjepan Radić bio veliki hrvatski političar i borac za slobodu hrvatskog naroda. Međutim, mnogo je manje poznato da je Stjepan Radić bio i veliki hrvatski pedagog. Po originalnosti pedagoških ideja on je čak spadao u najveće reformarore i pedagoške mislioce u nas.

Više je uzroka koji su naveli S. Radića da se bavi pedagogijom, a najvažniji je njegova politička orijentacija, naime, njegova pacifistička koncepcija. Ako je u osnovi kao političar smjerao na društvene promjene, tj. na ubrzaniji razvoj Hrvatske, a pri tome se odrekao nasilnog boljševičkog puta u te promjene, onda mu je novi model narodnog odgoja nužno postao temeljnom polugom ubrzanja društvenih promjena.

Prosvjetom do - slobode! - to je bilo njegovo geslo, a sukladno tome i brat mu Antun definira odgoj ovako: »Odgoj - to je umijeće emancipirati ljude« /Radić, 1938.: Sabrana djela, 49/.

Ako je cijela povijest i svi socijalni pokreti kao i djelovanje reformatora emancipacija društva i pojedinca, onda, sasvim razumljivo, da ni odgoj ne može biti ništa drugo do umijeće emancipacije ljudi.

Stjepan je Radić odmah nakon političkog djelovanja stavlja odgoj kao temeljnu polugu procesa. To više u nerazvijenim zemljama kakva je bila Hrvatska na početku XX. st.

Drugi važan razlog zbog čega je Radić uspio stvoriti posve novu pedagošku koncepciju bio je u tome što on nije bio pedagog po struci, pa nije, srećom, bio ni kontaminiran ondašnjom herbartovskom koncepcijom koja je vladala ne samo u Hrvatskoj nego i u većini europskih zemalja. Kao neopterećen tekućom starom školskom politikom i intelektualističkom koncepcijom škole J. F. Herbarta s metodikom krutih stupnjeva artikulacije nastave, Radić je lakše mogao promišljati novi model do kojeg je došao odmah nakon svojih susreta s razvijenijim zapadom kada je počeo studirati u Pragu.

U usporedbi s djelima iz politike može se konstatirati da on nije napisao veći broj pedagoških radova. Međutim, ono što je napisao, ostatak će u povijesti hrvatske pedagogije kao najvrednije, jer je on svojim pedagoškim mislima anticipirao čak i ovu našu sadašnju reformu.

Da bi se shvatila ukupna antropološko-politička koncepcija Stjepana Radića, valja naglasiti da je u doba njegova misaonog sazrijevanja u Europi dominirala liberalistička koncepcija, koja je bila na zalazu, i totalitarska, koja je postajala dominantnom pred I. svjetski rat.

Bolje i dublje od mnogih politologa Radić je shvatio povijesnu sintezu onoga vremena, a to je rješenje povijesne zagonetke XX. st. u stvaranju malih nacija. Jer, liberalizam vodi u anarhiju nekontroliranih individua (*bellum omnium contra omnes*), dok, s druge strane, totalitarizmi (fašizam i komunizam) vode stadnoj svijesti i gubitku slobodne persone koja stasa i razvija se u maloj naciji u kojoj se sretno spajaju i prožimlju opći, posebni i pojedinačni interesi. Danas je ta koncepcija posve dokazana i *a posteriori*, jer samo od 1945. do danas, u okvirima Ujedinjenih naroda, stvoreno je više od 100 nezavisnih država, a danas pak (nakon pada boljševizma) dokinuta je i posljednja kolonija u svijetu - SSSR, koji je držao nekoliko desetaka naroda u pokornosti ruskoj naciji.

Budući da se u tome trećem nacionalnom buđenju oslobodila i Hrvatska kao kolonija velikosrpskog imperijalizma, Radićeva ukupna školska politika tek danas doživljava svoju punu povijesnu afirmaciju pa je ona značajna i po tome što stoji kao realizibilan koncept za provođenje školske reforme u Republici Hrvatskoj.

Kao mlad i prodoran, a uz to i obrazovan političar, Stjepan Radić još za vrijeme svoga studija u Pragu shvatio bit nove škole. U tome su mu shvaćanju pomogla učenja T. Masaryka i danskog prosvjetitelja Grundtwiga koji je budućnost Danske gradio na razvijanju moderne (intezivne) poljoprivrede, što je bio temelj kasnije afirmacije Danske.

Polazeći od tih misli on je razvio model tzv. aktivne škole, škole u kojoj se uči radeći, a radeći se uči misliti. »Što može biti od nas« - pisao je Radić - »ako ćemo rad i privredu i nadalje prezirati te se samo nevaljalaj djeci (fakinima) grozimo, da ćemo ju dati u zanat, ili trgovinu (ratarstvo je toliko prezreno, te se s njim nitko ni ne grozi djeci!)« /Radić, 1905.: Za napredak ... , 15-16/.

Objašnjujući nadalje prednost aktivne škole, Radić je na primjeru sinteze rada i učenja u Engleskoj pokazivao i konture aktivne škole koja bi bila primjerena Hrvatskoj. »Inžinjere, agronome i pravnike (u Engleskoj) stvara praksa u radionici , u officini (tvornici) ... Ta naobrazba ne smeta Englezima da imaju odlične učenjake i mislioece, kao i drugi narodi koji imaju najučćenije škole ... Englez u kratko nastoji da svoje sinove oboruža za život, da ih učini sposobnim za svaki samostalan rad da ne trebaju vječnoga skrbništva, bez kojega Latini (romanski Evropljani) ne mogu ni maknuti ... Taj je ideal u tome, da državna zadaća bude što manja, a uloga svakog državljanina što veća.« /Radić, 1905.: Savremena Evropa, 273/

Da se ne bi Radićeva koncepcija olako izjednačila s ondašnjom radnom školom, valja naglasiti da ona počiva na jedinstvu spoznaje i rada, a ne na mehaničkom manualizmu. Radić je zato iznad svega cijenio pravu narodnu inteligenciju (tj. stvaraoce), a vrlo je oštro kritizirao tzv. papirnatu i neplodnu inteligenciju koja nije znala zapravo ni misliti ni raditi, nego samo

upravljati po kancelarijama i sisati od seljaka dobit. On zato izričito piše kako je »inteligencija svakomu narodu što je kvasac brašnu; bez kvasa se brašno nikad ne diže, a zvono bez srca (batića) nikad ne zvoni ... Prosudimo, dakle, kakav može biti naš javni život, naša kultura i politika, ako nema gotovo nikakve svjesne veze među inteligencijom i pukom, i uzajamnog povjerenja među vladom i narodom?« /Radić, 1905.: Za napredak .../

U skladu s tom općom koncepcijom Radić je s pravom mnogo polagao u pedagošku inteligenciju i cijenio je, jer je ona taj kvasac narodu. Koliko cijeni učitelja Radić je, radi lakše razumljivosti, iskazao posredstvom jedne anegdote koja se odnosi na prosvjetiteljskog njemačkog cara Fridricha Velikog: »Došao car Fridrich u neko selo, pa posjetio pučku školu. Pogledavši je, i zapitavši nekoliko djece, izađe i začudi se, videći da mu se školnik (učitelj) stavio na desno i to još pokrit kapom. Upitavši ga za razlog tomu ponašanju, dobije odgovor: ,Moja djeca ne smiju znati da ima na svijetu većeg gospodina od mene'. Fridrich se nasmije i reče: ,Posve pravo; vi ste tu uistinu najveći gospodin'.« /Radić, 1905.: Sve to zamašnije .../ Po toj analogiji i zbog naravi samoga učiteljskog poziva S. Radić s pravom zaključuje da »svako učiteljstvo treba da bude najsavjesnije i najsvestranije obrazovni stališ. Ali onda dakako i najbolje plaćen za svoj rad« /Radić, 1905.: Sve to zamašnije .../.

Nije slučajno Radić svoju pedagogiju najprije izgrađivao na strukturi i funkciji suvremenog učitelja, jer je on duša, motor i regulator efikasnog odgoja.

Odmah nakon učitelja u njegovoj pedagogiji se postavlja pitanje - što učiti. To je problem određivanja ciljeva, zadataka i sadržaja kao modernog školskog programa. Prema njegovu mišljenju, programi suvremene naobrazbe moraju u sažetom i sintetskom obliku podjednako izražavati stvaralačka dostignuća u svojoj cjelokupnosti, jer je »moderna napredak uglavnom dvostruk: To je u jednu ruku čitav niz znanosti, kojima se još pred jedno, ili pred pola stoljeća nije znalo ni ime, a u drugu ruku, to je nova tehnika, novi izvori i uvjeti materijalnog blagostanja« /Radić, 1905.: O modernoj naobrazbi .../. Kao skup uspješnih stvaralačkih akata čovječanstva na svim područjima, kultura je ono što se u svakoj školi treba učiti i dobro naučiti. Da bi se moglo naučiti aktivno, treba iz starih programa isključiti nepotrebne i suvišne sadržaje, tj. treba programe dekontaminirati. Zar ove Radićeve misli ne zvuče jednako aktualno i danas kada se također traži oslobađanje programa od suvišnosti da bi se važne informacije moglo učiniti stvaralački?

Kao što se u modernoj tvornici uspješno sintetiziraju sirovine, rad, radnici i tako postiže djelo, isto tako treba da bude i u školi. Radić je zato posvetio niz svojih radova modernom strukturiranju škole kao mjesta gdje cijeli odgojni sustav može zaživjeti i stalno se regulirati djelovanjem učitelja i moderne komunikacije u kojoj učenici, dakako, neće biti samo objekti nego i subjekti koji misle, stvaraju i rade uz pomoć regulacije učitelja-sudruga, pomagača, animatora i oca.

Da bi narodu obznanio temelje novog školskog sustava, Radić tu problematiku uvrštava i u *Ustav Neutralne Republike Hrvatske* gdje se doslovno kaže: »Ukidaju se sve današnje takozvane srednje škole (gimnazije, realke,

liceji) a mjesto njih se osnivaju narodne škole za opću naobrazbu, koje traju najdulje četiri godine, koje mogu polaziti i odrasli, a s kojima je onda spojeno i priučavanje praktičnom radu, bilo tečajem školske godine, bilo kroz produžene praznike, te u kojima nema ni današnjih svjedodžaba, a na kojima se uči engleski« /Radić, 1921./.

I u reformiranju sveučilišta Radić je iznio misli koje se tek danas mogu ostvariti. U spomenutom *Ustavu* tako stoji da se »današnje sveučilište, kao tobožnja visoka škola, ukida i pretvara u čitav niz *znanstvenih zavoda*« /Radić, 1921./.

Smisao te transformacije je u tome da se na sveučilištu više ne uči pasivno (pamćenje informacija dobivenih od profesorskih predavanja), nego aktivno, stvaralački, *in vivo*, tj. putem oponašanja istinskog znanstvenog otkrivanja spoznaja.

Još je jedna misao nezaobilazna. To je Radićeva misao o totalnoj društvenoj organiziranosti odgoja, čime je on anticipirao današnju koncepciju »društva koje uči«, »obrazovnog društva« ili deskolarizacije škole uz istodobnu pametnu skolarizaciju svih odgojnih faktora u društvu koji sada funkcionalno odgajaju.

Kao genijalan političar koji anticipira budućnost, Radić zna da je dobra organizacija za društvo, za narod i pojedinca sve, jer čovjek živi u organizaciji od rođenja do smrti. Prva mu je tako organizacija zipka, pa materino krilo, zatim babino koljeno, potom dvorište, seoska zajednica obitelji, a nakon njih razne stručne i društvene organizacije - sve do hrvatske države kao cjeline u kojoj se sretno obavljaju svi ciklusi od rađanja, rada i reprodukcije i stvaralaštva do smrti i počasnog ukopa. Misleći tako sistematski i prije kibernetike, Radić je kao ni jedan naš pedagog do sada shvatio što znači dobra organizacija narodne prosvjete (školstva) u kojoj odgajaju svi svakoga i u svemu, a na prirodan način. Kako u tom sveukupnom narodnom prosvjeđivanju »obitelj predstavlja prvi faktor poštenoga odgoja, privrede i kulture, a muškarci i žene imaju u svemu jednaka prava« /Radić, 1921./, Radić svoju pedagogiju utemeljuje upravo na obiteljskom odgoju i po uzoru na taj odgoj promišlja organizaciju cjelokupnog odgoja - sve do sveučilišta.

Budući da je društvo jedna velika škola u kojoj se čovjek priprema za svoju emancipaciju, nužno je osvijestiti sve oblike društvenog odgoja.

Međutim, Radić je dobro znao da se ne smije čekati na spontanitet i tzv. automatizam društvenog razvoja, nego netko mora taj razvoj poticati do povijesnog maksimuma, a to je za njega škola i učitelj. Novi učitelj je, kao i političar, Kolumbo koji otkriva novi svijet, pa je Radić zato posebnu pažnju obratio na novu komunikativnu tehnologiju učitelja koji djecu uči kako se uči, kako se misli, radi, stvara i tako organizira suživot s drugima na bazi pune ravnopravnosti, osobnosti, ali i poštivanja duha naroda. Kao dobrom pučkom tribunu, retoru Radiću nije bilo teško razotkriti u čemu je tajna uspjeha najboljeg učitelja. To je vještina dobrog komuniciranja s narodom, s učenicima.

Mislim da se iz bogatog opusa S. Radića ipak može izdvojiti njegov rad *Dvije rasprave o školstvu* iz 1903. godine, jer je on u tome radu najdublje sagledao bit i funkciju učiteljskog poziva. I sve je to izrazio u šest ideja:

1) *Umjesto utrke u znanju, natjecanje u radinosti i iskrenosti.* Tim principom Radić daje prednost humanitetu naspram gole stručne kompetentnosti. »Škola mora biti velika umna radionica, i kojoj je učitelj poslovođa, a učenici revni pomagači.« /Radić, 1903./;

2) *Posvemašnji sklad škole s Crkvom, vjere s naukom.* Tim načelom Radić izbjegava ateizam stare škole kao i ateizam moderne škole, te u sintezi »vjere s naukom« nastoji uskladiti obje polutke egzistencije, znanje i vjerovanje, tj. logiku uma s logikom srca;

3) *Učitelj treba biti slobodan i samostalan u svome djelovanju, ali i odgovoran.* Međutim, učitelj prema Radiću treba više biti odgovoran školskim odborima (u kojima su mahom roditelji) nego državi i crkvi;

4) *Nema nauke bez reda, a reda bez vjere u dobro i bez smisla za ljepotu.* Tim principom Radić daje veliko značenje ljepotonosnom odgoju, jer je ljepota ujedno i dobrota i istina kada je ostvarena u maksimalnoj kvaliteti. Tima se Radić zalagao za lijepu školu u kojoj će se učenici ugodno osjećati i rado stjecati nove spoznaje o svijetu, životu i boljim ljudskim odnosima;

5) *Na svakog učenika treba gledati kao na budućeg čovjeka koji ima svoju misiju u životu.* Time je Radić navijestio individualizaciju kao temelj pedagoške komunikacije u novoj školi. S obzirom na taj zahtjev treba u novoj školi izmijeniti tvornički razredno-satni-predmetni sustav koji je stvarno mučionica za većinu učenika, te razvijati edukaciju po mjeri i sposobnostima svakog učenika. Umjesto kažnjavanja, davanja negativnih ocjena, kaže Radić, treba učenike poticati, oslobađati, jačati i omogućavati im razvijanje vlastite vertikale kao kompetencije za rad i stvaralaštvo;

6) *Male greške u školi treba kazniti strogo, a velike blago.* Time se Radić može smatrati najsuvremenijim pedagogom, jer je shvatio da za veće mane (hendikepe) učenici nisu krivi pa ih zato ne smijemo još i dodatno ometati u razvoju neprimjerenim kažnjavanjem. I, suprotno, male greške, koje su izraz volje i lijenosti samog učenika, valja sprečavati jer je to najbolje sredstvo za ubrzavanje vlastitog razvoja, pomoć za samorazvoj do stupnja punog - personaliteta.

Tim principima kao i sintezom socijalne i individualne škole u sveopćoj i narodnoj, dobro organiziranoj školi Stjepan Radić je uspio preteći svoje vrijeme i postati tek danas aktualnim pedagoškim reformatorom. Stvarajući jednu modernu vertikalu i horizontalu hrvatskog školskog sustava, Radić se približio suvremenoj koncepciji permanentnog učenja kao »učenja do smrti« koje postaje, uz podršku novih elektroničkih medija, odlučujuća poluga razvoja, kako društva, gospodarstva, tako isto i slobodnog pojedinca.

* * *

U Hrvatskoj nije do sada bila prevedena Radićeva mala brošura, koju je on napisao još kao student i koja se ubraja u njegove prvijence. Riječ je o raspravi *Slavenska studentska mladež i rad s pukom*, na koju nas je upozorio poznati naš radićolog Zvonimir Kulundžić. Taj rad (na češkom jeziku objavljen sredinom 1900. godine) dvostruko je značajan. Prvo, značajan je po tome što se već u tome djelu jednoga mladog studenta naziru sve kasnije dubo-

koumne misli zrelog političara i pedagoškog reformatora, pa se može pratiti misaona geneza Radićeve pedagogije koja tek sada doživljuje u slobodnoj Republici Hrvatskoj svoju punu reafirmaciju. I, drugo, ovaj spis je važan i za hrvatsku povijest pedagoške misli i ne smije ostati nepoznat nama samima.

Literatura:

- Demarin, M.: Ideje Stjepana Radića o reformi školstva. - *Savremena škola*, br. 5. - Zagreb, 1940.
- Kujundžić, N.: Pedagogija braće Radić. - Zagreb: Školske novine, 1990.
- Kulundžić, Z.: Živi Radić. - Zagreb, 1971.
- Radić, A.: Sabrana djela, knj. XVI. - Zagreb, 1938.
- Radić, S.: Dvije rasprave o školstvu. - Zagreb, 1903.
- Radić, S.: Za napredak bez revolucije protivu aristokratizmu. - *Hrvatska misao*, br. 6. - Zagreb, 1905.
- Radić, S.: O modernoj naobrazbi kod nas Hrvata. - *Hrvatska misao*, br. 7. - 1905.
- Radić, S.: Sve to zamašnije pobjede narodne škole. - *Hrvatska misao*, br. 9. - 1905.
- Radić, S.: Savremena Evropa. - Zagreb, 1905.
- Radić, S.: Državno uređenje ili Ustav Neutralne Seljačke Republike Hrvatske. - Zagreb, 1921.

SLAVENSKA STUDENTSKA MLADEŽ I RAD S PUKOM*

Napisao Stjepan Radić

(Glavni razlog današnjeg raskola među »mladima« i »starima«. - Zašto studenti ne znaju agitirati. - Životna radost i zabavna zadaća mladeži. - Kako da studenti podučavaju narod i u čemu. - Unutrašnji razvoj u samoj mladeži. - Ustanove za razvoj i ustanove za rad s pukom).

Uz svu vanjsku opasnost za naš narod i gospodarsku krizu u našem narodu, javljaju se još i mnoge ozbiljne pojave u inteligencije, koja je ionako u većine slavenskih naroda malobrojna ili potpuno ovisna, tako da nije potrebno mnogo da se njena djelatnost oteža. Jedna je od tih pojava razdor među mladima i starima.

Određena razlika među mladima i starima postoji; potpuno je prirodna i neizbježna, budući da mladi predstavljaju budućnost, a stari sadašnjost, odnosno prošlost tako da razlika proizlazi ili iz napretka u odnosu na prošlo vrijeme ili propadanja u usporedbi s prijašnjim stupnjem kulture i blagostanja.

Prvenstvena dakle stvar, na koju se ne smije zaboraviti, jest dobro poznata činjenica da mlada generacija ne znači uvijek napredak, a stara nazadnjaštvo. - Nadalje, trebamo obratiti posebnu pažnju i na to da je razlika među starima i mladima prirodna samo onda kada su na jednoj strani uistinu mladi, a na drugoj stari. Zbog toga nastaju bezbrojne razlike koje danas uočavamo u krilu obaju tabora i koje nisu zdrave pojave, jer danas zdravima ne možemo smatrati

* Rasprava koju donosimo, prvi put na hrvatskom jeziku, prijevod je češkoga teksta *NAŠE EPISTOLY. Slovanská studující mládež a drobná národní práce*, objavljenog u brošuri formata 9,5 x 13,5 cm, opsega 30 stranica. Nakladnik joj je bila praška Središnja radnička škola, a tiskana je u Tiskari narodno-socijalističkog radništva (J. Stolař). Brošura sadrži i predgovor koji je napisao Jan Břet. Hurka, a slijedećeg je sadržaja: Ovdje nalazeći se spis ostavio je naš dragi prijatelj Stjepan Radić, koji je s istinskim simpatijama i žarnom ljubavlju prišao našoj mladoj radničkoj stranci, kao baštinu našim studentima i općenito mladoj inteligenciji, želeći u njima potaknuti iskreno zanimanje za djelotvoran kulturni rad u širokim slojevima našeg naroda. Šaljući mu naš bratski pozdrav, pridodajemo uz njega vrlo osjećajne riječi, koje je napisao br. Klofáč u »Češkoj demokraciji«: Stjepan Radić, koji je već niz godina bio neprestano proganjan, bez ikakva razloga ponovo je prognan iz Předlitévska. Otišao je sa svojom obitelji iz Praga, središta naroda kojemu je prišao s najpoštenijom ljubavlju, u subotu 11. kolovoza o. g., noću, u Hrvatsku. Međutim, bilo gdje da je Radić - on je naš trajno, a društveni rad neće nam nitko zabraniti - niti praška policija niti hrvatski ban.

Tekst je preveo V. Runkas, a prijevod su za objavljivanje priredili N. Kujundžić i I. Vavra.